

Satversmes tiesas nolēmumos ietvertās atziņas par tiesībām uz vārda brīvību

- Vārda brīvība vairāk nekā jebkura no cilvēka tiesībām simbolizē pilsoņu un politisko tiesību savstarpējo atkarību – vārda brīvība pieder gan pie pilsoņu, gan politiskajām tiesībām.¹
- Vārda brīvība aptver ļoti plašu jomu un ietver divus aspektus – privāto un publisko aspektu. Vārda brīvības privātais aspekts nozīmē, ka katrai personai ir tiesības uz saviem uzskatiem, tiesības turēties pie tiem un brīvi tos paust. Vārda brīvība ir viens no nepieciešamiem priekšnosacījumiem tādas sabiedrības veidošanā, kura būtu balstīta uz savstarpēju cieņu. Līdz ar to tiesības uz vārda brīvību ir ļoti cieši saistītas arī ar tik svarīgām tiesībām kā cilvēka tiesības uz privāto dzīvi, kas pieprasa aizsardzību pret jebkādu iejaukšanos. Savukārt vārda brīvības publiskais aspekts attiecas uz ikviena tiesībām brīvi saņemt informāciju un paust savus uzskatus jebkādā veidā – mutvārdos, rakstveidā, vizuāli, ar māksliniecisku izteiksmes līdzekļu palīdzību u.tml. Pie šiem informācijas izplatīšanas un uzskatu paušanas veidiem pieder arī masu informācijas līdzekļi – radio un televīzija.²

¹ Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106, secinājumu daļas 1. punkts.

² Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106, secinājumu daļas 1. punkts.

- Satversmes 100.pantā lietotais termins “vārda brīvība” ietver arī jēdzienu “preses brīvība”.³
- Vārda brīvība ir ietverta ikvienas demokrātiskas valsts pamatlikumā un pieder pie pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.⁴
- Vārda brīvība publiskajā aspektā ietver arī preses brīvību. Tātad Satversmes 100.pantā lietotais termins “vārda brīvība” ietver arī jēdzienu “preses brīvība”. Līdz ar to preses brīvības ierobežojums plašākā nozīmē jāsaprot arī kā vārda brīvības ierobežojums.⁵
- Tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas, un tās nenozīmē visatļautību.⁶
- Vārda brīvība ir viens no nepieciešamajiem priekšnosacījumiem uz savstarpēju cieņu balstītas sabiedrības veidošanai. Līdz ar to tiesības uz vārda brīvību ir cieši saistītas arī ar personas tiesībām uz goda un cieņas aizsardzību.⁷
- Tiesības uz vārda brīvību raksturo demokrātisku valsts iekārtu un šo tiesību apjoms – demokrātisku sabiedrību.⁸

³ Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106, secinājumu daļas 1. punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 21. punkts.

⁵ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 21. punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 22. punkts

⁷ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 24. punkts.

⁸ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 31.3. punkts.

- Tiesības uz vārda un preses brīvību izriet no sabiedrības tiesībām saņemt informāciju.⁹
- Preses pienākums ir sniegt tikai patiesu informāciju.¹⁰
- Tiesības uz vārda brīvību attiecas gan uz politiskām debatēm kopumā, gan politisko reklāmu, tostarp priekšvēlēšanu aģitāciju, gan arī uz priekšvēlēšanu aģitāciju reģionālajās vēlēšanās.¹¹
- Pamattiesību uz vārda brīvību ierobežojuma mērķis atzīstams par leģitīmu tikai tad, ja tas atbilst ne vien Satversmes 116. pantā, bet arī Konvencijas 10. pantā minētajiem mērķiem, kuru labad var ierobežot vārda brīvību.¹²
- Tiesību uz vārda brīvību saturā ir saskatāms cilvēktiesību sākotnējais vēsturiskais uzdevums – aizsargāt cilvēku pret nepamatotu valsts iejaukšanos viņa brīvības jomā.¹³
- Vārda brīvības negatīvais aspekts: jebkādi centieni piespiest personu paust viedokli uzskatāmi par „brīvības nepaust savu viedokli” aizskārumu.¹⁴
- Attieksmes izrādīšana var izpausties arī kā viedokļa nepaušana. Individīds var izvēlēties būt „brīvs no” viedokļa paušanas un tādējādi īstenot savas tiesības uz vārda brīvību tās negatīvajā aspektā.¹⁵

⁹ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 31. punkts.

¹⁰ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 31. punkts.

¹¹ Satversmes tiesas 2010. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. 2009-45-01, 6. punkts.

¹² Satversmes tiesas 2010. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. 2009-45-01, 9.punkts.

¹³ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.2. punkts.

¹⁴ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.2. punkts.

¹⁵ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.2. punkts.

- Satversmes 100. pantā noteiktās tiesības uz vārda brīvību ir personu aizsargājošas tiesības. Tās paredz, ka indivīds var prasīt, lai valsts neiejaucas viņa vārda brīvības jomā.¹⁶
- Nošķirami divi vārda brīvības aspekti: pozitīvais (indivīdu tiesības brīvi iegūt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus publiski mutvārdos, rakstveidā, vizuāli, ar māksliniecisku izteiksmes līdzekļu palīdzību un citos tiesiskos veidos) un negatīvais (tiesības paturēt informāciju, turēties pie saviem uzskatiem un tos nepaust).¹⁷
- Vārda brīvības negatīvais aspekts ietilpst Satversmes 100. panta tvērumā.¹⁸
- Vārda brīvība līdzās tradicionālām tās izpausmēm, piemēram, runām, viedokļu dažādībai plašsaziņas līdzekļos, dalībai demonstrācijās un citos pasākumos, ietver arī dažādas mākslinieciskas izpausmes formas, kā, piemēram, rakstniecību, glezniecību, mūziku, un arī citas kombinētas vārda brīvības izpausmes, tostarp simbolu lietošanu.¹⁹
- Simboliskas nozīmes karoga lietošana ir uzskatāma par vārda brīvības izpausmi. Proti, vārda brīvība var izpausties kā „simboliska izteiksme”. Tādējādi Latvijas valsts karoga novietošana pie fiziskajai personai piederošas dzīvojamās ēkas arī ir viena no vārda brīvības izpausmēm.²⁰

¹⁶ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.3. punkts.

¹⁷ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.3. punkts.

¹⁸ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.3. punkts.

¹⁹ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.4. punkts.

²⁰ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.4. punkts.

- Satversmes 100. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpst arī Latvijas valsts karoga novietošana vai izvēle to nenovietot pie fiziskajai personai piederošas dzīvojamās ēkas.²¹
- Vārda brīvības ierobežojumi ir interpretējami šauri, un likumdevējam katra šāda ierobežojuma nepieciešamība ir atbilstoši un pietiekami jāpamato.²²
- Satversme iespējamus vārda brīvības ierobežojumus noteikusi vispārīgi, savukārt Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija dod konkrētus kritērijus. Konvencijas 10. panta otrajā daļā norādītie leģitīmie mērķi, kuru dēļ vārda brīvība var tikt pakļauta ierobežojumiem, ir šādi: valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses; nekārtību vai noziegumu nepieļaušana; veselības, morāles, citu cilvēku reputācijas vai tiesību aizsardzība; konfidencialas informācijas izpaušanas nepieļaušana; tiesas autoritātes un objektivitātes saglabāšana. Tātad tiesību uz vārda brīvību ierobežojuma mērķis atzīstams par leģitīmu tad, ja tas atbilst Satversmes 116. pantā norādītajiem mērķiem, kas vērtējami kopsakarā ar konvencijas 10. panta otrajā daļā norādītajiem mērķiem.²³
- Valstij lojālu uzskatu paušana ir nošķirama no konkrētai ideoloģijai vai politiskajam spēkam lojālu uzskatu paušanas.²⁴

²¹ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 11.4. punkts.

²² Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 13. punkts

²³ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 15. punkts

²⁴ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.1. punkts.

- Ja pastāv iespēja, ka indivīds par uzskatu nepaušanu tiek sodīts, tad šis aspekts ietekmē ne tikai indivīda faktiskās rīcības motivāciju konkrētajā situācijā, bet arī citas indivīda vārda brīvības izpausmes.²⁵
- Ja valstī pastāvošā tiesiskā kārtība nodrošina to, lai indivīds netiktu sodīts par uzskatu paušanu tiesiskā veidā vai par to nepaušanu, tad tiek nodrošināta arī optimāla tiesiskā vide indivīda pašizpaušmei.²⁶
- Valstiskās apziņas veidošanās sekmējama atbilstoši Satversmē noteiktajiem demokrātiskas valsts principiem. Demokrātiskas valsts iekārtas izveides un nostiprināšanas posmā izteikti imperatīva pieeja pilsonisko pienākumu noteikšanai saistībā ar valstiskās apziņas veidošanu varēja būt nepieciešama un samērīga. Tomēr nav pamatota šo procesu ilgstoša nodrošināšana ar sodu palīdzību, īpaši tad, ja tiek aizskarts indivīda vārda brīvības negatīvais aspekts.²⁷
- Pat nelielu sodu noteikšana vārda brīvības jomā gan uz indivīdu, gan visu sabiedrību atstāj negatīvu ietekmi (*chilling effect*) un tāpēc pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos.²⁸
- Ja likumdevējs nosaka ar vārda brīvības negatīvā aspekta ierobežojumu saistītu administratīvo sodu, tad tam šāda rīcība būtu pietiekami jāpamato. Izšķirošais nosacījums ar vārda brīvības ierobežojumu saistīta soda nesamērīguma konstatēšanai ir nevis soda bargums, bet gan tas, ka likumdevējs nav pietiekami pamatojis noteiktā soda nepieciešamību.²⁹

²⁵ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.5. punkts.

²⁶ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.6. punkts.

²⁷ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.6. punkts.

²⁸ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.7. punkts.

²⁹ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.7.punkts.

- Individīda vārda brīvības ierobežošana, nosakot sodu, nav pamatojama ar vispārīgiem pieņēmumiem par īpašu sociālu nepieciešamību.³⁰
- Demokrātiskā sabiedrībā nav pieļaujama soda paredzēšana par viedokļa nepaušanu.³¹

³⁰ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.7.punkts.

³¹ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 16.8. punkts.